

Воробей О. В., аспірантка, Інститут искусствоведения, фольклористики и этнологии им. М. Т. Рильского НАН України (Україна, Київ), oiana20@ukr.net

Традиционные и новые виды верхней одежды на Подолье (первая половина XX в.)

Исследуются виды и типы верхней одежды, характерные для Подолья в первой половине XX века. Проанализированы отличия в верхней одежде на Западном и на Восточном Подолье. Рассматриваются исторические предпосылки, которые повлияли на исчезновение некоторых видов верхней одежды и появление новых. Особое внимание уделено наиболее распространенному типу подольской зимней верхней одежды – кожаной. Автор выделяет технологию изготовления кожухов, способы пошива, кроя, а также развитие скорняжного ремесла в разных районах Подолья. Обращено внимание на бытование на Подолье скорняжного народного промысла, как отдельного от портного.

Ключевые слова: верхняя одежда, кожух, Подолье.

* * *

УДК 001.3

Блажевич Н. О., докторант, Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України ім. Г. М. Доброва (Україна, Харків), nata.blaz@yandex.ru

**ІСТОРІЯ НАУКОЗНАВСТВА
В РАДЯНСЬКОМУ СОЮЗІ: 1920–1940**

Автором робиться спроба простежити передісторію і передумови виникнення наукознавства в Радянському Союзі. Визначено вчених, які стояли біля витоків становлення радянської «науки про науку», їх роботи. Вивчено їх вплив на процес розвитку наукознавства. Встановлено, що в Радянському Союзі соціологія науки почала розвиватись в I пол. XX ст., але вона була слабо розвиненою, до чого привели такі чинники, як відсутність самостійного статусу соціології як науки, обмеженість державної соціальної статистики, відсутність належних умов для підготовки висококваліфікованих фахівців і нерозвиненість наукових зв'язків, в тому числі і зарубіжних.

Ключові слова: наукознавство, наукова праця, організація науки, соціологія науки.

Перша світова війна стимулювала потребу у створенні потужної науки. I пол. 20–30 рр. – час, коли виникло проблемне поле вивчення соціальних аспектів розвитку науки в різних країнах, і тим самим постановки її соціологічних проблем.

У I пол. XX ст. (20–ті рр.) соціальні аспекти розвитку науки привертали до себе увагу фахівців з різних галузей науки, які стали предметом конкретних досліджень і обговорень і висвітлювались в науковій літературі того часу.

В 1916 році була заснована Комісія «Наука в Росії» і в 1920 році вийшов 1-й випуск довідкового щорічника «Наука в Росії», а з 1925 року даний щорічник почав публікуватися під назвою «Наука і науковці СРСР». Аналіз розподілу науковців за віковою, статевую, національною, соціальним складом, по різних дисциплін і спеціальностей, регіонам країни давав матеріал для висновків про стан науки та її динаміки. У 1926 році вийшов перший статистичний збірник «Наука і науковці СРСР. Довідник». Також на початку минулого століття мали велике значення роботи і по проблемах наукової творчості («Теорія творчості» П. К. Енгельмер (1910); «Творчість у науці і техніці» М. А. Блох (1920); «Філософія винаходи і винахід у філософії» І. І. Лапшин (1922); «Роль випадку в науковому відкритті» В. Л. Омеляновський (1923); «Про тип різнобічного вченого» Т. Н. Райнов та багато інших [1].

У I половині XX ст. історико-наукові дослідження проводилися в Академії наук і в Комакадемії, які на

той час виконували роль своєрідної бази наукознавчих досліджень. Початковий етап організації історико-наукознавчих досліджень в Академії наук пов'язаний з діяльністю комісії та видання збірки «Російська наука» (1917–1920 рр.), якою в 1917–1919 рр. керував російський історик, один з основоположників методології історичної науки в Росії, академік Санкт-Петербурзької академії наук (1905), О. С. Лаппо–Данилевський. Група з історії та розвитку природних наук (1924) була створена в інституті Червоної професури [2].

В 20–30-х роках минулого століття приділялась увага проблемам організації науки: в січні 1921 року відбулася Перша Всеросійська ініціативна конференція з наукової організації праці (НОП). У 1931 році з ініціативи російського економіста, радянського державного і партійного діяча (академіка АН СРСР (1929)) Н. І. Бухаріна відбулася Всесоюзна конференція з планування науково-дослідних робіт, який у 1929–1932 був членом Президії ВРНГ СРСР та завідуючим науково-технічним управлінням. На цій конференції Микола Іванович виступив з доповіддю «Основи планування науково-дослідної роботи», де підкреслив специфіку планування наукової діяльності: «Особливий характер науково-дослідної роботи є аргумент за особливий характер її планування. А зовсім не аргумент проти самого принципу планування» [3].

У Росії одним з перших учених, що зробили на величезну роль, яку має відіграти розробка проблем, що об'єднуються поняттям «наукознавство» був Володимир Іванович Вернадський, який був першим президентом Української академії наук. Відзначаючи швидке зростання обсягу наукової інформації («матеріалів науки») він вважав, що вивчення цього процесу часто є «єдиною формою критичної оцінки, що дозволяє відрізнити цінне і постійне у величезному матеріалі цього роду, створеному людською думкою» [4].

В Академії наук В. І. Вернадським в 1921 р була організована комісія з історії знань [5].

Вчений виділяв важливі принципи щодо організації наукової праці – принцип свободи наукової творчості і принцип планування наукових досліджень. Пояснюється це тим, що насамперед наукові проблеми за своєю сутністю завжди вимагають «планомірного вирішення», яке спирається щонайменше на «первісну програму дій» [6].

На початку своєї наукової діяльності Володимир Іванович обґрунтував значення історії науки і техніки як світоглядної наукової дисципліни. Що мало вагомий і позитивний вплив на подальший розвиток досліджень в природничих і технологічних науках, на широке впровадження в процес підготовки фахівців для народного господарства навчальних курсів з історії науки і техніки, що сприяло небаченому зростанню суспільного інтересу до наукових знань і технічних досягнень, формуванню високих стандартів інноваційної культури суспільства [7].

Термін «Наукознавство» і його перша структура були запропоновані філософом–механістом І. А. Боричевським (1926), який визначав вивчення внутрішньої природи науки і її громадського призначення (соціологію науки). Наукознавство для нього виступало з одного боку, як «вивчення внутрішньої природи науки, загальна теорія наукового пізнання. З іншого боку це–дослідження громадського призначення науки, її ставлення до інших

видів громадського мистецтва, те, що можна було б назвати соціологією науки» [8]. Посилаючись на роботу С. Ф. Ольденбурга з організації науки, яка була прогресуючою в науковому світі, Боричевський запропонував вже тоді створити спеціальний наукознавчий інститут [8].

В Радянському Союзі Міжнародну популярність набули дослідження вченого Б. М. Гессена, присвячені соціально-економічним проблемам розвитку науки [9] та академіка С. Г. Струмиліна, що опублікував в 1932 році новаторське дослідження з методології обліку наукової праці [10–12], зокрема, роботи С. Ф. Ольденбурга [13–14], В. І. Вернадського [15–16], Ю. А. Філіпченко [17–18], Н. І. Бухаріна [19–28], Т. І. Райнова [29], І. С. Тайцлина [30], І. С. Самохвалова [31–32] та ін.

У 20-і рр. проводилися різні конкретні теоретичні та емпіричні дослідження з метою управління наукою і забезпечення необхідних умов для роботи вчених [33].

До початку 30-х рр. ХХ ст. у вітчизняному наукознавстві склалися різні дослідницькі програми, що розрізнялися між собою і методами і об'єктами дослідження, де наукознавство вивчалось, як: теорія науки, способи систематизації та обґрунтування знання [34], також приділялась увага дослідженням статистичними методами кадрів вчених і масиву відкриттів [35]; вивчався організаційний підхід до науки [36]; робився аналіз статистичними методами масиву публікацій [37]; проводився психологічний аналіз науково-технічної творчості (М. А. Блох, П. К. Енгельмейер, І. І. Лапшин).

В кінці 20-х р. на соціологію науки була накладена заборона. 30–40 роки були часом важких репресій для наукового світу, в тому числі. Після смерті І. В. Сталіна і з появою деякої свободи слова, відносною демократизацією політичного і громадського життя, суспільні науки почали активуватися. Соціологію в країні почали відроджувати фахівці з різних галузей науки (історики, філософи, економісти, правознавці). В Інституті філософії АН СРСР був створений соціологічний сектор. Розвиток дослідження науки в Радянському Союзі надходив від англійських учених Д. Бернала і Д. Прайса. У 1939 році Д. Бернал видав книгу «Соціальна функція науки» [38], яка поклала початок формування напрямку «наука про науку», спочатку на заході, а пізніше і в країнах Радянського Союзу.

Історія зародження й розвитку науки налічує багато тисячоліть. Проте на початковій стадії розвитку наука була неспроможна охопити в цілому об'єкт і предмет дослідження. В першій половині ХХ століття у зв'язку з величезним зростанням ролі науки і розвитком науково-технічної революції гостро відчувалась потреба у комплексному вивченні науки. Практичне використання результатів науки не мали на той час систематичного характеру і не вели до раціонального використання можливостей, які надавалися практичним впровадженням результатів наукових досліджень. Наукознавча орієнтація досліджень безпосередньо почала складатися приблизно в 30-х роках ХХ ст. З середини 40-х років у багатьох країнах розгортаються емпіричні дослідження наукової діяльності (схеми організацій наукових підрозділів, розподілення наукових зусиль, тощо). Накопичення знань про науку як складну систему, що розвивається і в процесі чого створює автономні підсистеми та інтеграційні зв'язки, що керують їхньою взаємодією призвело до формування науки про саму науку.

Оформлення наукознавства в самостійну галузь людської діяльності відбулося в 60-х роках, коли склалися сучасні уявлення про предмет і завдання наукознавства та наукові колективи, що розробляють проблеми наукознавства.

Список використаних джерел

1. Филипченко Ю. А. Наши выдающиеся ученые // Известия Бюро по Евгенике. – Петроград, 1922. – №1.
2. Постановление СНК РСФСР от 10 ноября 1921 г.
3. Н. И. Бухарин. Избранные труды. – Л.: Наука, 1988.
4. Вернадский В. И. Мысли о современном значении истории знаний. – Л.: Издательство АН СССР, 1927.
5. Смагина Г. А., Орел В. М. Новые документы о деятельности комиссии по истории знаний АН СССР // ВИЕТ. – 1991. – №2.
6. Вернадский В. И. Очерки и речи / В.И. Вернадский. – Пг., 1922 [Кн.1, с. 3, 7].
7. Маліцький Б. А. Прикладне наукознавство. – К.: Фенікс, 2007. – 458 с.
8. Боричевский И. А. Науковедение как точная наука // Вестник знания. – 1926. – №12. – С.785.
9. Гессен Б. М. Социально-экономические корни механики Ньютона. – М., Л., 1933. – 77 с.
10. Струмилин С. Г. К методологии учета научного труда. – Л., 1932.
11. Струмилин С. Г. Квалификация и одаренность // Вопросы статистики. – 1924. – №15.
12. Струмилин С. Г. Наука и производительность труда. Доклад 21 июня 1931 г. Избранные сочинения, Т.3. – М., 1956.
13. Ольденбург С. Ф. Вопрос организации научной работы // Творчество. – Пг., 1923. – С.3–14.
14. Ольденбург С. Ф. Положение нашей науки среди науки мировой // Наука и техника СССР 1917–1927. Отд. брошюра. – М., 1928.
15. Вернадский В. И. Мысли о современном значении истории знаний, 1926 // Труды комиссии по истории знаний. Вып. I. – М., 1927. (Труды по всеобщей истории науки, 2-е изд. – М., 1988.).
16. Вернадский В. И. О задачах и организации прикладной научной работы Академии наук СССР. – Л., 1928.
17. Филипченко Ю. А. Действительные члены в императорской, ныне Российской академии наук за последние 80 лет (1846–1924) // Известия бюро по еврике. – 1926. – №3.
18. Филипченко Ю. А. Статистические результаты анкеты по наследственности среди ученых Петербурга // Известия бюро по еврике. – 1922. – №1.
19. Бухарин Н. И. Борьба двух миров и задачи науки // Наука СССР на перевале всемирной истории. – М., Л.: Соцэкгиз, 1931.
20. Бухарин Н. И. Избранные труды: История и организация науки и техники. – Л.: Наука, Ленингр. отд., 1988.
21. Бухарин И. И. Мировой кризис. СССР и техника. Доклад на Всесоюзном съезде инженеров и техников, 1932 // Социалистическая реконструкция и наука. – 1932. – Вып.9–10.
22. Бухарин Н. И. Наука и СССР // Наука и техника СССР 1917–1927 гг., Т.1 / Под ред. А. Ф. Иоффе, Г. М. Кржижановского, М. Я. Ляпирова-Скобло, А. Е. Ферсмана. – М., 1927. – Т.1.
23. Научно-техническое обслуживание промышленности / Ред. Н. И. Бухарин. – М., Л., 1934.
24. Бухарин Н. И. Основы планирования научно-исследовательской работы. – М., 1931. 2-е изд. Вступительный доклад на 1-й Всесоюзной конференции по планированию исследовательских работ. 6 апреля 1931 г.
25. Бухарин Н. И. Социалистическая реконструкция и борьба за технику. О технической пропаганде и ее организации. – М., 1931.
26. Бухарин Н. И. Социалистическая реконструкция и естественные науки // Социалистическая реконструкция и научно-исследовательская работа. – М.: Высший совет народного хозяйства, 1930.
27. Бухарин Н. И. Теория и практика с точки зрения диалектического материализма. Доклад на 2-м Международном съезде по истории наук. Лондон, 29 июня – 3 июля 1931 г. // Science at the Cross-Roads. – London, 1931.
28. Бухарин Н. И. Техническая реконструкция и текущие проблемы научно-исследовательской работы. Доклад на 2-й Всесоюзной конференции по планированию исследовательских работ. – М., 1932.
29. Райнов Т. И. Руководящие открытия в науке // Социалистическая реконструкция и наука. – 1935. – Вып.9; Вып.10.

30. Тайцлин И. С. Женщина в советской науке // Научный работник. – 1929. – №10.

31. Самохвалов И. С. Научно-исследовательские учреждения СССР: Научные кадры и научно-исследовательские учреждения СССР // Социалистическая реконструкция и наука. – 1934. – Вып.1–2.

32. Самохвалов И. С. Численность и состав научных работников СССР // Социалистическая реконструкция и наука. – 1934. – Вып.1–2.

33. Научные кадры РСФСР / Ред. Т. Мелик-Парчаданов. – М., 1930.

34. Грузинцев Г. А. Очерки по теории науки // Записки Днепропетровского института народного просвещения. – Днепропетровск, 1928.

35. Вальден П. И. Наука и жизнь. Ч.1. – Пг., 1918; Rainow T. Wave-like Fluctuations of Creative Productivity in the Development of West-European Physics in the XVIII and XIX-th Centuries // Isis. – 1929. – №38; рус. пер.: ВИИЕИТ. – 1983. – №1.

36. Богданов А. А. Всеобщая организационная наука (тектология). Ч.1–2. – М., 1913–1917.

37. Симон К. Р. Научные журналы, научные статьи и указатели к ним // Сорена. – 1936. – №3–5.

38. Bernal J. D. The social function of science. – London, 1939. – 482 p.

References

1. Filipchenko Ju. A. Nashi vydajushhiesja uchenye // Izvestija Bjuro po Evgenike. – Petrograd, 1922. – №1.

2. Postanovlenie SNK RSFSR ot 10 nojabrja 1921 g.

3. N. I. Buharin. Izbrannye trudy. – L.: Nauka, 1988.

4. Vernadskij V. I. Mysli o sovremennom znachenii istorii znaniy. – L.: Izdatel'stvo AN SSSR, 1927.

5. Smagina G. A., Orel V. M. Novye dokumenty o dejatel'nosti komissii po istorii znaniy AN SSSR // VIET. – 1991. – №2.

6. Vernadskij V. I. Oчерки i rechi / V. I. Vernadskij. – Pg., 1922 [Kn.1, s. 3, 7].

7. Malic'kyj B. A. Prykladne naukoznavstvo. – K.: Feniks, 2007. – 458 s.

8. Borichevskij I. A. Naukovedenie kak tochnaja nauka // Vestnik znaniya. – 1926. – №12. – S.785.

9. Gessen B. M. Social'no-jekonomicheskie korni mehaniki N'jutona. – M., L., 1933. – 77 s.

10. Strumilin S. G. K metodologii ucheta nauchnogo truda. – L., 1932.

11. Strumilin S. G. Kvalifikacija i odarennost' // Voprosy statistiki. – 1924. – №15.

12. Strumilin S. G. Nauka i proizvoditel'nost' truda. Doklad 21 ijunja 1931 g. Izbrannye sochinenija, T.3. – M., 1956.

13. Ol'denburg S. F. Vopros organizacii nauchnoj raboty // Tvorchestvo. – Pg., 1923. – S.3–14.

14. Ol'denburg S. F. Polozhenie nashej nauki sredi nauki mirovoj // Nauka i tehnika SSSR 1917–1927. Otd. broshjura. – M., 1928.

15. Vernadskij V. I. Mysli o sovremennom znachenii istorii znaniy, 1926 // Trudy komissii po istorii znaniy. Vyp. I. – M., 1927. (Trudy po vseobshhej istorii nauki, 2-e izd. – M., 1988.)

16. Vernadskij V. I. O zadachah i organizacii prikladnoj nauchnoj raboty Akademii nauk SSSR. – L., 1928.

17. Filipchenko Ju. A. Dejstvitel'nye chleny v imperatorskoj, nyne Rossijskoj akademii nauk za poslednie 80 let (1846–1924) // Izvestija bjuro po evgenike. – 1926. – №3.

18. Filipchenko Ju. A. Statisticheskie rezul'taty ankety po nasledstvennosti sredi uchenyh Peterburga // Izvestija bjuro po evgenike. – 1922. – №1.

19. Buharin N. I. Bor'ba dvuh mirov i zadachi nauki // Nauka SSSR na perevale vsemirnoj istorii. – M., L.: Socjgiz, 1931.

20. Buharin N. I. Izbrannye trudy: Istorija i organizacija nauki i tehniki. – L.: Nauka, Leningr. otd., 1988.

21. Buharin N. I. Mirovoj krizis. SSSR i tehnika. Doklad na Vsesojuznom s#ezde inzhenerov i tehnikov, 1932 // Socialisticheskaja rekonstrukcija i nauka. – 1932. – Vyp.9–10.

22. Buharin N. I. Nauka i SSSR // Nauka i tehnika SSSR 1917–1927 gg., T.1 / Pod red. A. F. Ioffe, G. M. Krzhizhanovskogo, M. Ja. Ljapirova-Skoblo, A. E. Fersmana. – M., 1927. – T.1.

23. Nauchno-tehnicheskoe obsluzhivanie promyshlennosti / Red. N. I. Buharin. – M., L., 1934.

24. Buharin N. I. Osnovy planirovanija nauchno-issledovatel'skoj raboty. – M., 1931. 2-e izd. Vstupitel'nyj doklad na 1-j Vsesojuznoj konferencii po planirovaniju issledovatel'skih rabot. 6 aprelya 1931 g.

25. Buharin N. I. Socialisticheskaja rekonstrukcija i bor'ba za tehniku. O tehnicheskoy propagande i ee organizacii. – M., 1931.

26. Buharin N. I. Socialisticheskaja rekonstrukcija i estestvennyye nauki // Socialisticheskaja rekonstrukcija i nauchno-issledovatel'skaja rabota. – M.: Vysshij soviet narodnogo hozjajstva, 1930.

27. Buharin N. I. Teorija i praktika s točki zrenija dialekticheskogo materializma. Doklad na 2-m Mezhdunarodnom s#ezde po istorii nauk. London, 29 ijunja – 3 ijulja 1931 g. // Science at the Cross-Roads. – London, 1931.

28. Buharin N. I. Tehnicheskaja rekonstrukcija i tekushhie problemy nauchno-issledovatel'skoj raboty. Doklad na 2-j Vsesojuznoj konferencii po planirovaniju issledovatel'skih rabot. – M., 1932.

29. Rajnov T. I. Rukovodjashhie otkrytija v nauke // Socialisticheskaja rekonstrukcija i nauka. – 1935. – Vyp.9; Vyp.10.

30. Tajclin I. S. Zhenshhina v sovetskoj nauke // Nauchnyj rabotnik. – 1929. – №10.

31. Samohvalov I. S. Nauchno-issledovatel'skie uchrezhdenija SSSR: Nauchnye kadry i nauchno-issledovatel'skie uchrezhdenija SSSR // Socialisticheskaja rekonstrukcija i nauka. – 1934. – Vyp.1–2.

32. Samohvalov I. S. Chislennost' i sostav nauchnyh rabotnikov SSSR // Socialisticheskaja rekonstrukcija i nauka. – 1934. – Vyp.1–2.

33. Nauchnye kadry RSFSR / Red. T. Mелик-Парчаданов. – M., 1930.

34. Gruzincev G. A. Oчерки по теории науки // Zapiski Dnepropetrovskogo instituta narodnogo prosveshhenija. – Dnepropetrovsk, 1928.

35. Val'den P. I. Nauka i zhizn'. Ch.1. – Pg., 1918; Rainow T. Wave-like Fluctuations of Creative Productivity in the Development of West-European Physics in the XVIII and XIX-th Centuries // Isis. – 1929. – №38; рус. пер.: ВИИЕИТ. – 1983. – №1.

36. Bogdanov A. A. Vseobshhaja organizacionnaja nauka (tektologija). Ch.1–2. – M., 1913–1917.

37. Simon K. R. Nauchnye zhurnaly, nauchnye stat'i i ukazateli k nim // Sorena. – 1936. – №3–5.

38. Bernal J. D. The social function of science. – London, 1939. – 482 p.

Blazhevich N. O., *doctorate student at G. M. Dobrov Institute for Scientific and Technological potential and science history studies of NAS of Ukraine (Ukraine, Kharkov), nata.blaz@yandex.ru*

The history of science research in the Soviet Union: 1920–1940

The author attempts to trace the background and the background of the science of science in the Soviet Union. Determined scientists, founders of the formation of the Soviet «science of science» of their work. Studied their impact on the development of science. It was established that the Soviet Union sociology of science began to develop in the 1 half. XX. c., but it was poorly developed, which led to such factors as lack of independent status of sociology as a science, limited government social statistics, the lack of proper conditions for training highly qualified specialists and lack of development of scientific relations, including foreign ones.

Keywords: science of science, scientific work, Organization Science, Sociology of Science.

Блажевич Н. А., *докторант, Институт исследований научно-технического потенциала и истории науки НАН Украины им. Г. М. Доброва (Украина, Харьков), nata.blaz@yandex.ru*

История науковедения в Советском Союзе: 1920–1940

Автором делается попытка проследить историю и предпосылки возникновения науковедения в Советском Союзе. Определены ученые, стоявшие у истоков становления советской «науки о науке», их работы. Изучено их влияние на процесс развития науковедения. Установлено, что в Советском Союзе социология науки начала развиваться в 1 пол. XX. ст., но она была слабо развитой, к чему привели такие факторы, как отсутствие самостоятельного статуса социологии как науки, ограниченность государственной социальной статистики, отсутствие надлежащих условий для подготовки высококвалифицированных специалистов и неразвитость научных связей, в том числе и зарубежных.

Ключевые слова: науковедение, научная работа, организация науки, социология науки.

* * *